

the plays "Come and Go" and "Play" by Samuel Beckett. Particular attention is paid to gender peculiarities of the personages' speech.

Key words: gender differences, theory of personality, styles of speech.

Будій Зіновія

МІФ І МЕТАФОРА У РОМАНІ ГЕРМАНА МЕЛВІЛЛА "МОБІ ДІК, АБО БІЛИЙ КИТ"

У статті розглядається роль метафори у художньому творі, за допомогою якої автор створює міфічне полотно шляхом уявного перенесення внутрішнього досвіду, знань з однієї сфери діяльності на іншу.

Ключові слова: міф, метафора, Біблія, філософія, внутрішній досвід людини, людська думка.

Мовознавці, які досліджують мову і мовлення в межах когнітивної лінгвістики вважають, що "людська думка, в основному, складається з такої образної структури як метафора" [8, с. 188], що підтверджується існуванням міфів у культурах усіх народів.

Міф відображає здатність метафори поєднати відоме з невідомим, явища зовнішнього світу з внутрішнім досвідом людини, тобто історію пошуку істини в умовах внутрішньої боротьби порядку з хаосом.

Володіючи рідкісним мистецьким талантом і унікальною історико-культурною ерудицією, Герман Мелвілл відобразив у своїх творах пафос наполегливого та невтомного пошуку правди, найдорожчих людських цінностей, ясність моральних норм. У романах та новелах письменника прослідковуємо традиції глибинно філософського, морально максималістського осмислення дійсності та перспектив її розвитку. Як зазначає Дж. Порте, Н. Готорн цінував невтомне прагнення Мелвілла досягнути закони світотворення та життя [10, с. 193].

У романі "Мобі Дік", як стверджує Ф. Маттісен, важливими є цілі, на яких акцентує увагу письменник, – це віра в американську демократію, страх через відсутність у ній людського тепла, вміння зрозуміти горе і нужду простих людей, глибина співчуття мужній

боротьбі. На думку цього літературознавця, Мелвілл намагався зобразити китобійний промисел як міф, в якому втілено споконвічну боротьбу людини з природою [4, с. 241].

Погляди на світовий порядок, на взаємовідносини між людьми відображають і міфи та Біблія. Тут зосереджені космогенічні уявлення та думки про призначення людини, зокрема, вічність людської проблематики закладено у Біблії [1; 2], яка служить самопізнанню, духовній орієнтації людини у світі. Світ античних міфів посприяв прагненню романтика Г. Мелвілла "поєднати реальність з фантастичною вигадкою" [3, с. 221], відшукати, відстояти в житті людства непорушні моральні цінності.

Мовне полотно роману включає елементи міфологічної та біблійної лексики, які представлені власними назвами та функціонують в алюзіях, реалізуючи свій художньо-образний потенціал при зображенні характерів та вчинків героїв. Ці розряди лексики збагачують філософський план твору, розкривають ставлення автора до життя.

Біблійними іменами названі деякі дійові особи роману, які нагадують свої прототипи характерами та вчинками. Їх імена несуть додаткову, підтекстову інформацію, сприймаються в асоціативному поєднанні з персонажами твору, виконуючи характерологічну функцію. Наприклад, Ізмаїл – мандрівник та вигнанець, засуджений на вічні поневіряння, Ахав – нечестивий ізраїльський цар, Пелег і Білдед – імена персонажів Старого Заповіту, зокрема Білдед – це користолобець і лицемір, який за побожністю приховує свою скнарність.

У розділі 82 "*The Honor and Glory of Whaling*" автор підкреслює древність та почесність китобійного ремесла, зачислюючи до китобоїв біблійних героїв та персонажів еллінських міфів, які вирізнялися сміливістю, рішучістю, силою: "The gallant Perseus, a son of Jupiter, was the first whaleman..." [Mel. 374]; "Perseus, St. George, Hercules, Jonah, and Vishnoo! there's a member-roll for you! What club but the whaleman's can head off like that?" [Mel. 376]. Дані алюзії виконують функцію характерологічного засобу, а прикметник *gallant* підкреслює мужню красу Персея та хоробрість китобоїв.

В описі зовнішності Ахава письменник використовує порівняння, в якому також функціонує лексема *Perseus*, що асоціюється з бронзовою статуєю Персея з головою Медузи відомого італійського

скульптора Челліні. В метафоричному значенні цей образ характеризує Ахава як непоступливу та вперту людину: "His whole high, broad form seemed made of solid bronze, and shaped in an unalterable mould, like Cellini's cast Perseus" [Mel. 143]. Словосполучення *solid bronze* (суцільна бронза) та *unalterable mould* (незмінна форма) підкреслюють несхитність намірів Ахава.

У романі "Мобі Дік, або Білий кит", повному суперечливих роздумів про місце людини у Всесвіті, про взаємозв'язок і взаємовплив усього живого, про фатум і людські долі, Г. Мелвілл порушує одвічну проблему взаємовідносин людини і природи. Після опису вбивства старого, немічного, хворого кита, читачу дають зрозуміти, що при всій необхідності китобійного промислу, команда "Пекода" заслужила кари, яка на неї чекала.

В епілозі роману автор показує, що навіть Ізмаїл, який залишається живим, зазнає покарання; він порівнюється з Іксіоном – героєм давньогрецького міфу, який за образу богині Гери був покараний Зевсом і прикутий до вогненного колеса: "Round and round, then, and ever contracting towards the buttonlike black bubble at the axis of that slowly wheeling circle, like another Ixion I did revolve" [Mel. 575].

Мелвілл бачив одночасну присутність добрих і злих начал в одному явищі, предметі, людині. Загибель головного героя Ахава має глибокий символічний смисл: він не може перемогти зло, тому що воно міститься в ньому самому, в його уяві, свідомості, переконаннях. Недаремно в останній момент, коли потопає корабель, Ахав вигукує гіркі слова: "Oh, lonely death on lonely life! Oh, now I feel my topmost greatness lies in my topmost grief!" [Mel. 573].

Порівняння, в якому функціонує лексема *Prometheus*, підкреслює внутрішню збентеженість Ахава, який відчуває, що його вчинок заслуговує покарання. Це підтверджується наявністю в цьому порівнянні елемента релігійної лексики *hell* (пекло): "...that old Greek, Prometheus, who made men, they say, should have been a blacksmith, and animated them with fire; for what's made in fire must properly belong to fire; and so hell's probable" [Mel. 177].

За допомогою сюжетів з Біблії та міфів Мелвілл змушує читача задуматися над питаннями, на які сам намагається дати відповідь: що таке добро, зло, гріх, чи завжди гріх карається, чи завжди перемагає добро. У зв'язку з цим елементами аллюзій виступають такі власні назви: *Cain*, *Abel*, *Noah*, *Deuteronomy*, *Anak*, *Gomorrah*, *Sodom*, *Korah*,

Queen Maachah, King Asa, Rachel, Saul of Tarsus, Hittite, Philistine, Hebrews, Belshazzar, Ixion. Наприклад: "To have been Belshazzar, King of Babylon; and to have been Belshazzar, not haughtily but courteously, therein certainly must have been some touch of mundane grandeur" [Mel. 168]; "In that ring Cain struck Abel" [Mel. 195]; "Was not Saul of Tarsus converted from unbelief by a similar fright?" [Mel. 223]; "Preternatural terrors rested upon the Hebrews, when under the feet of Korah and his company the live ground opened and swallowed them up for ever..." [Mel. 287].

Як бачимо, на лексико-семантичному рівні елементи біблійної та міфологічної лексики служать для розв'язання проблеми гріха та покарання, що співзвучно твердженню трансценденталістів про неминучість розплати за скоєне зло.

М. Бауен вбачає причину такого переконання Г. Мелвілла у його романтичному дуалізмі розуму і серця, який ускладнювався у письменника "боротьбою богоподібних та нищих начал в самій душі індивіда" [7, с. 23].

Це пояснюється своєрідним сприйняттям Мелвіллом як людської природи, так і сутності всесвіту, його вірою у фатум: його персонажі переконуються, наскільки неподільні добро і зло; ніщо не може порушити органічну єдність добрих і злих начал в людині та в природі, а в результаті, на його думку, безперспективними є всі зусилля радикально змінити світ [9, с. 348].

Умовні прийоми, властиві романтичній поезії – символ, алегорія, гротеск – у романтиків США під дією пуританських та унітаріанських поглядів сприяли баченню у всіх речах символів життя духу. Тому для романтиків США реальні явища уявлялися емблемами сильних пристрастей, духовного буття. В есе "Природа" Р. Емерсон писав: "... вся природа є метафорою людської душі; ... теперішня література і блискучі зразки ораторського мистецтва являють собою вічні алегорії" [5, с. 194, 195].

У макроконтексті роману образ кита стає символом первозданної природи – чистої, мудрої, величної. Наприклад, у розділі 74 "*The Sperm Whale's Head – Contrasted View*" підкреслюються надзвичайні розумові здібності кита: "... is his brain so much more comprehensive, combining, and subtle than man's, that he can at the same moment of time attentively examine two distinct prospects, one on one side of him, and the other in an exactly opposite direction? If he can, then is it as marvellous a

thing in him, as if a man were able simultaneously to go through the demonstrations of two distinct problems in Euclid" [Mel. 344]. Відбір та організація лексичних засобів у наведеному вище прикладі привертає увагу читача до незвичайної могутності та краси природи, порівняно з якою людина поступається на задній план.

У Біблійних переказах вживається слово *Leviathan* у значенні "морське чудовисько". У романі Г. Мелвілла це слово виступає у значенні "кит". Як правило, ця лексема функціонує в одному контексті з емоційно-експресивною лексикою, яка передає великі розміри та непомірну силу кита. Наприклад: "For not by hook or by net could this *vast Leviathan* be caught, when sailing a thousand fathoms beneath the sunlight" [Mel. 382]; "Already has it been related how the *great Leviathan* is afar off descried from the mast-head..." [Mel. 435]; "... but to and fro in the deeps, far down in the bottomless blue, rushed *mighty Leviathans*..." [Mel. 545].

У синтагматичному плані цікавими є словосполучення *solitary Leviathan*, *venerable Leviathan* та *famed Leviathan*, в яких у ролі характерологічного означення виступають слова, що виражають якості, притаманні людині. Як правило, ці словосполучення вживаються в контексті, який сам набуває метафоричного характеру. Наприклад: "... thou *famed Leviathan*, scarred like an iceberg, who so long did'st lurk in the Oriental straits of that name ..." [Mel. 220]; "Full in this rapid wake, and many fathoms in the rear, swam a huge, humped old bull ... Whether this whale belonged to the pod in advance, seemed questionable; for it is not customary for such *venerable Leviathans* to be at all sociable" [Mel. 365]; "Almost universally, a lone whale – as a *solitary Leviathan* is called – proves an ancient one. Like venerable moss-bearded Daniel Boone, he will have no one near him but Nature herself..." [Mel. 404]. Конотативний компонент значення слова *Leviathan*, порівняння та алюзії допомагають створити образ Кита як могутньої природної сили.

Одним із чотирьох типів міфів, "які слугують організаційним принципом людського досвіду є міф про подорож героя, який розкриває важливі аспекти нашої основної здатності подавати загальне уявлення про наше життя за допомогою метафори" [8, с. 188].

Екіпаж судна "Пекод" вирушає у плавання у відкрите море, що означає змивання гріхів. Мета капітана Ахава – вбити білого кита – є

ознакою "міфа про циклічний рух: вбити чудовисько й повернутися додому." [8, с. 189].

У розділі 41 "*Moby Dick*" автор пояснює читачеві походження маніакальної мети Ахава, причину ненависті капітана до Білого Кита, називаючи це божевіллям. Переконливість аргументації посилюється використанням метафори, в якій функціонують елементи воєнної лексики: "If such a furious trope may stand, his special lunacy stormed his general sanity, and carried it, and turned all its concentrated cannon upon its own mad mark..." [Mel. 202].

Є випадки, коли назви оснащення та будови водного транспорту вживаються в емотивно зарядженому контексті або у порівняннях та метафорах, набуваючи при цьому додаткових експресивних чи емоційних відтінків. Яскравим прикладом цього є опис "Пекода": "Long seasoned and weather-stained in the typhoons and calms of all four oceans, her old **hull's** complexion was darkened like a French grenadier's, who has alike fought in Egypt and Siberia. Her venerable **bows** looked bearded. Her **masts** ... stood stiffly up like the spines of the three old kings of Cologne. Her ancient **decks** were worn and wrinkled... All round, her unpanelled, open **bulwarks** were ganished like one continuous jaw, with the long sharp teeth of the Sperm Whale ... Scorning a **turnstile wheel** at her reverend **helm**, she spotted there a **tiller** ..." [Mel. 94]. Слова *complexion* (колір обличчя), *venerable* (поважний), *wrinkled* (зморшкуватий), *reverend* (вельмишановний), які вживаються переважно для характеристики людей, служать для персоніфікації образу корабля.

Описи гонитви за китами, нападу на них, захоплення тварин характеризуються вживанням одиниць географічної лексики storm, gale, tempest. Для більшої експресивності автор використовує епітети, метафори, порівняння, які підкреслюють одухотвореність природи, що протистоїть варварській поведінці людини, наприклад: "Ah, poor Hay-Seed! how bitterly will burst those straps in the first *howling gale*, when thou art driven, straps, buttons, and all, down the *throat of the tempest*" [Mel. 60]. Певні словосполучення передають небезпеку та напруженість ситуації на морі і на кораблі: "A *dreadful storm* comes on, the ship is like to break" [Mel. 71]; "In a strait-jacket, he swung to the *mad rockings of the gales*" [Mel. 202].

У деяких контекстах слова, що означають зняття полонання, повністю втрачають своє номінативне значення і вживаються як

основа лексичних стилістичних засобів. Так, метафора, до якої входить слово lance (спис) як асоціативно-образний компонент "lances of fire" (вогняні списи) – експресивно передає бурю на морі та небезпеку для людей, яку вона у собі містить: "Old Thunder!" said Ahab ... suddenly finding his path made plain to him by elbowed lances of fire" [Mel. 510].

Використовуючи лексичні одиниці семантичного поля "Пошлювання" для філософських узагальнень, автор підсумовує свої спостереження за людьми та природою – рослинним, тваринним світом, внутрішньою суттю життєвих явищ і робить досить песимістичний висновок: "For we are all killers, on land and on sea; Bonapartes and Sharks included" [Mel. 161]. Вживання лексем *killers* (убивці), *Bonapartes* (бонапарті) та *Sharks* (акули/хижаки) в одному лінійному зв'язку створює підтекстову інформацію, яка проспективно готує читача до майбутніх трагічних подій у романі, підкреслює загальну спрямованість концепцій роману.

Душа – складна субстанція та складний концепт. У Г. Мелвілла природа є живою, тому морська стихія в романі, як і люди, наділена душею (soul): "There is one knows not what sweet mystery about this sea, whose gently awful stirrings seem to speak of some *hidden soul* beneath..." [Mel. 488]. Функціонування слова *hidden* (прихований) допомагає створити образ моря як живої істоти, чий суперечливий характер підкреслюється використанням оксюморона "gently awful" (ніжно жакливий) у характерологічній функції.

Іноді лексема *soul* функціонує у прямій мові у метафоричному значенні, що робить висловлювання персонажів образними та емоційними. В репліці Ахава слово *soul* використовується у синтагматичному зв'язку з елементами морської лексики: "For the third time my *soul's* ship starts upon this voyage..." [Mel. 567]. Герой підкреслює, що не просто він сам, а „корабель його душі” вирушає у плавання.

Письменник погоджувався з думкою представників вчення трансценденталізму про те, що дух є сутність, але, роздумуючи над таємницею невидимого, не погоджувався з їхнім висновком про неодмінно корисний вплив цього невидимого на людину. У розділі 35 "The Mast-Head" автор переконливо застерігає від небезпеки, яку може містити в собі такий лагідний та спокійний з вигляду океан: "... but lulled into such an opium-like listlessness of vacant, unconscious reverie is

this absent-minded youth by the blending cadence of waves with thoughts, that at last he loses his identity; takes the mystic ocean at his feet for the visible image of that deep, blue, bottomless **soul**, pervading **mankind** and **nature**.... In this enchanted mood, thy spirit ebbs away to whence it came; becomes diffused through time and space; like Cranmer's sprinkled Pantheistic ashes, forming at last a part of every shore the round globe over." [Mel. 177].

Вживання слів *mankind* (людство), *nature* (природа), *soul* (душа) в одному контексті у метафоричному значенні передає взаємозв'язок людства з природою та думку про присутність духовного начала в усьому, що складає всесвіт.

Отже, метафоричний характер твору, його близькість до міфу відображає прагнення автора зрозуміти світ, відтворити важливі соціальні та моральні проблеми епохи, закони історії та корінні специфічні риси сучасного йому буття всього американського макрокосму за допомогою уявного перенесення знань з однієї сфери діяльності на іншу.

Умовне скорочення

Mel. – Melville H. *Moby-Dick or, the White Whale*. – New York, London, 1966. – 575 p.

Література

1. Білоусенко О. Старий Заповіт: Біблійна історія. – К.: Либідь, 1993. – 152 с.
2. Білоусенко О. Новий Заповіт: Біблійна історія. – К.: Либідь, 1993. – 140 с.
3. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. – М.: Политиздат, 1991. – 524 с.
4. Маттисен Френсис О. Ответственность критики. – М.: Прогресс, 1972. – 464 с.
5. Эмерсон Р.У. Природа // Эстетика американского романтизма. – М.: Искусство, 1977. – С. 178-224.
6. Bewley, Marius. *The Eccentric Design. Form in the Classic American Novel*. New York, 1959. – 360 p.
7. Bowen M. *The Long Encounter: Self and Experience in the Writings of Herman Melville*. – Chicago: Chicago Press, 1960. – 282 p.
8. Gibbs R. W. *The Poetics of Mind*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 525 p.

9. Leyda J. The Melville Log: In 2 vols. / UP. – New York, 1951. – Vol. 1. – 966 p.
10. Porte, Joel. The romance in America. Studies in Cooper, Poe, Hawthorne, Melville and James. – Middletown: Wesleyan UP, 1969. – 235 p.

Budiy Zinoviya. Myth and Metaphor in Herman Melville's Novel "Moby Dick or, the White Whale". The article deals with metaphor as a fundamental mental capacity by which the author understands the world through the conceptual mapping of inner experience and knowledge from one domain onto another. Metaphor appears to affect semantic change in the literary work. It has a significant role in language and thought.

Key words: myth, metaphor, the Bible, philosophy, human inner experience, human thought.

Пасічник Галина

СИНТАКТИКО-СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ДИСКУРСУ "ОПИС ПРИРОДИ" В АНГЛІЙСЬКОМУ РОМАНІ ("ADAM BEDE" ДЖ. ЕЛІОТ)

У цій статті розглядається синтактико-семантична будова однієї з композиційно-мовленнєвих форм художнього твору – "опис природи" у фреймовому аспекті когнітивно-дискурсного аналізу. Змодельований фрейм/мережа є мінімальною версією репрезентації синтаксичної структури дискурсу "опис природи". Природа семантичної інформаційної мережі забезпечує когнітивним розумінням перспекції та інтеграції тексту.

Ключові слова: композиційно-мовленнєва форма, описовий дискурс, дискурс "опис природи", фреймовий простір, синтактико-семантична інформаційна мережа/фрейм, дискурсні/фреймові елементи.

Ця стаття має на меті дослідити синтактико-семантичну організацію дискурсу "опис природи" (ДП) у художньому творі та побудувати його синтактико-семантичну модель. Вивченням семантико-інформаційного потенціалу тексту займалися багато науковців (І. Арнольд, В. Виноградов, В. Кухаренко, Т. Сильман,